

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра екології

Дипломна робота (проект)
бакалавра
з теми: **«СОЗОЛОГІЧНА ОЦІНКА ТВАРИННОГО СВІТУ
НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»**

Виконала: студентка групи Ес011-В15
спеціальності 6.040106 Екологія,
охорона навколишнього середовища
та збалансоване природокористування
Пилипчук Юлія Валеріївна

Керівник: Тимчук С.С., к.с.-г.н.
кафедри екології

Рецензент: Гордій Н.М., к.б.н.,
старший викладач кафедри екології

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ. МАТЕРІАЛ ТА МЕТОДИКА РОБОТИ.....	5
1.1 Загальна характеристика природно-кліматичних умов НПП «Подільські Товтри».....	5
1.2 Методика дослідження.....	10
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВА ОХОРОНА ТВАРИННОГО СВІТУ.....	11
2.1 Національні червоні списки.....	11
2.2 Міжнародні червоні списки.....	13
2.3 Міжнародні договори та програми.....	15
РОЗДІЛ 3 СОЗОЛОГІЯ ТВАРИННОГО СВІТУ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВРИ».....	20
3.1 Загальна характеристика фауни парку.....	20
3.2 Созологічна оцінка раритетної фауни парку.....	23
3.3 Заходи зі збереження «червонокнижних» видів тварин у НПП “Подільські Товтри”.....	36
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми. Тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Тваринний світ становить один з найбільш вразливих об'єктів природи, бо впливати на його стан можна як безпосередньо (на самих тварин), так і через вплив на середовище його перебування. Тому відповідно ст. 32 Закону України "Про тваринний світ" [18] охорона тваринного світу включає систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення та раціональне використання об'єктів тваринного світу.

Охорона тваринного світу передбачає комплексний підхід до вивчення стану, розробки і здійснення заходів щодо охорони та поліпшення всієї екологічної системи, в якій перебуває і складовою частиною якої є тваринний світ.

Інвентаризація раритетної фауни та оцінка її стану, що вимагає першочергових заходів охорони, є одним із пріоритетних завдань при дослідженні тваринного світу будь-якого регіону.

Об'єкт дослідження – раритетна фауна НПП «Подільські Товтри».

Предмет дослідження – созологія тваринного світу НПП «Подільські Товтри».

Мета роботи: встановлення созологічної оцінки тваринного світу НПП «Подільські Товтри».

Для досягнення поставленої мети нам необхідно було виконати наступні **завдання:**

- 1) охарактеризувати природні умови НПП «Подільські Товтри»;

- 2) в'яснити правову охорону тваринного св'іту (перелік і опис документів, що підтверджують охоронний статус певного виду тварин);
- 3) охарактеризувати видовий склад фауни НПП «Подільські Товтри»;
- 4) дати зоологічну оцінку раритетній фауні території дослідження;
- 5) встановити заходи зі збереження «червонокнижних» видів тварин у НПП «Подільські Товтри».

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних науковців та практиків. Під час досліджень використані аналітичний і статистичний методи аналізу й порівняння.

Практичне значення. Дослідження дають сучасні уявлення про охоронні категорії раритетної фауни НПП «Подільські Товтри». Також результати даної роботи можна використати під час написання наступного Літопису парку.

Структура роботи: дипломна робота викладена на 46 сторінках машинописного тексту та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 58 найменувань.

ВИСНОВКИ

Під час написання дипломної роботи нами були поставлені завдання та зроблені такі висновки:

1. Подільські Товтри відзначаються геологічною будовою, рідкісною і невластивою рівнинно платформеним областям. У цьому сенсі вони являють собою сукупність викопних рифових споруд узбережжя бар'єрного характеру, що утворилися у мілководних міоценових морях. Придністровська частина Подільських Товтр відрізняється деякими особливостями: вона сильно і доволі густо розчленована глибокими каньйоноподібними долинами лівих притоків річки Дністер. Товтровий кряж багатий карстовими формами. Мікроклімат Кам'янецького Придністров'я формується Товтровим кряжем та каньйонами Дністра з притоками, тому тут створилися особливі умови для збереження рідкісних і реліктових рослин. Парк репрезентує один з трьох найкрупніших центрів ендемізму в Україні (два інші – півострів Крим та Карпати) – тут сконцентровано найбільше серед природоохоронних територій країни число ендеміків і реліктів.

2. Вже наприкінці XIX ст. століття визначилися риси нинішньої біосферної кризи – підвищена захворюваність та смертність, зростання забрудненості довкілля хімічними, фізичними, біологічними чинниками, зникнення видів. І вже тоді були намічені основні заходи, здатні їй запобігти.

Для проведення кампаній із захисту природних об'єктів, боротьби з явними порушеннями існуючого природоохоронного законодавства, складання листів протесту, заповідання територій, визначення пріоритетів у дослідженні та моніторингу видів тощо необхідно мати чітке уявлення про документи, які регламентують охорону об'єктів дикої природи, зокрема фауни.

Такі зведені переліки мають значною мірою допомогти всім небайдужим до долі дикої природи в Україні – громадським активістам,

штатним співробітникам заповідних об'єктів, чиновникам, науковцям – у реалізації дій щодо охорони та збереження видів дикої фауни та цінних природних територій. Сьогодні саме кількість видів, що занесені до тих чи інших червоних списків, їх охоронні категорії характеризують цінність певної території та є основним аргументом для обмеження або заборони господарської діяльності на ній.

Прагнення України до євроінтеграції та міжнародного співробітництва зумовило підписання низки міжнародних конвенцій та угод з охорони біологічного різноманіття: Бернської, Боннської, Вашингтонської тощо. У випадку з червоними переліками різних рівнів, як правило, застосовують охоронні категорії, які відповідають рівню загрози існуванню виду та перспективам зміни ситуації у майбутньому. Додатки до певних конвенцій включають переліки видів, які підпадають під охорону відповідних статей конвенцій.

3. Фауна хребетних тварин Національного природного парку «Подільські Товтри» представлена близько 366 видами. З них ссавців – 71 вид, птахів – 223 види, плазунів – 10 видів, земноводних – 11 видів, риб – 51 вид. Порівняно з фауною хребетних, безхребетні тварини значно чисельніші, хоча вивчені не достатньо. На території НПП, серед безхребетних, найбільш дослідженні комахи.

4. Раритетна фауна тварин (ЧКУ, МСОП, ЄЧС, Бернська, Боннська та Вашингтонська конвенції, Регіональний червоний список) у межах НПП «Подільські Товтри» налічує 135 видів. Вони належать до: членистоногих – 46 видів, міног і променеперих риб – 10 видів, плазунів та амфібій – 5 видів, птахів – 43 види, ссавців – 31 вид. До Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) належить 21 вид тварин парку, до Європейських червоних списків належать 14 видів, до Бернської конвенції віднесено 91 вид, Боннської – 48 видів, Вашингтонської конвенції (CITES) – 24 види.

5. Сучасний стан зоорізноманіття території дослідження потребує збереження й охорони, оскільки знаходиться на перетині міграційних шляхів

багатьох птахів та інших тварин. Вони мігрують, переміщуючись широким фронтом, утворюючи на окремих ділянках мікропотоки. Найбільше скупчення птахів спостерігається в басейнах Дністра. Тому на цю територію покладена велика відповідальність за збереження мігруючих представників фауни.

Збереження та збагачення раритетної фауни на території Національного парку має стати одним з пріоритетних завдань діяльності природоохоронних органів. Це необхідно для того, щоб цей унікальний регіон не втратив свого природоохоронного й соціального значення. Для цього доцільно постійно проводити біологічний моніторинг чисельності тварин, з'ясовувати їх екологічні особливості в просторі й часі, шляхи міграцій і кочівлі, екологічні аспекти, вплив природних і антропогенних чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артов А.М. Законодавчо-нормативне забезпечення охорони природи в лісовому секторі України: Аналітичний звіт / А.М. Артов, Г.В. Бондарук, О.О. Кагало, Л.Д. Проценко / Укладач: Г.В. Бондарук. – Київ, 2012. – 166 с.
2. Види ссавців, включених до Червоної Книги України, що поширені на території НПП «Подільські Товтри» // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ / Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7, Т. 1. – Київ, 2018. – С. 260-263.
3. Бернська конвенція [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.coe.int/en/web/bern-convention>
4. Водно-болотні угіддя України. Довідник / Під ред. Г.Б. Марушевського, І.С. Жарук – К.: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. – 312 с.
5. Геренчука К.І. Природа Хмельницької області / за ред. К.І. Геренчука. – Львів : Вища школа, 1980. – 152 с.
6. Голубець М.А. Біотична різноманітність і наукові підходи до її збереження / М.А. Голубець. – Львів: Ліга-Прес, 2003. – 33 с.
7. Гуманитарный экологический журнал. – Т.3. Спецвыпуск, 2001. – 150 с.
8. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемчученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 848 с.
9. Екологія водно-болотних угідь і торфовищ (збірник наукових статей) / Головний редактор В.В. Коніщук. – Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. – 300 с.
10. Європейський червоний список видів тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі / укладачі М.Д. Матвеев, М.В. Дребет, М.О. Тарасенко, В.Ю. Мартинюк, Н.М. Гордій, А.А. Григорчук, В.О. Новак, А.В. Ліщук, С.В. Ільїнський // Літопис природи. Том XXII. – Кам'янець-Подільський, 2019. – С. 194-197.

11. Европейский красный список [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/redlist/index_en.htm
12. Заверуха Б.В. Флора Волыно-Подолії и ее генезис / Б.В. Заверуха. – К. : «Наук. думка», 1985. – 192 с.
13. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
14. Закон України «Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-14>
15. Закон України «Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-14>
16. Закон України «Про природно-заповідний фонд» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
17. Закон України «Про рослинний світ» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>
18. Закон України «Про тваринний світ» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>
19. Закон України «Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031
20. Закон України «Про Червону книгу» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14>
21. Збереження біорізноманіття: традиції та сучасність / Відповідальний редактор Т. Гардащук, Товариство „Зелена Україна”. – Київ: Хімджест, 2003. – 120 с.

22. Збереження біорізноманіття України (друга національна доповідь). – Київ: Хімджест, 2003. – 110 с.
23. Зелена книга України / під заг. Ред. чл.-кор. НАН України Я.П. Дідуха – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.
24. Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под общ. ред. Шеляга-Сосонко Ю.Р. – Киев: Наук. думка, 1987. – 216 с.
25. Казимірова Л.П. Види рослин і тварин, що охороняються в області / Л.П. Казимірова, Р.Г. Білик, М.Д. Матвеев, В. Новак // Екологічна освіта на Хмельниччині. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – С. 156-169.
26. Карпатська конвенція: тлумачник / Л. Старунчак, О. Станкевич, Л. Держипільський та ін. – Київ, 2007. – Книга 1. – 32 с. – Книга 2. – 48 с.
27. Каталог видів флори і фауни України, занесених до бернської конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі. Флора. – К.: Фітосоціо-центр. – 1999, вип. 1. – 52 с.
28. Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України. Фітогенетичний фонд, мікогенетичний фонд, фітоценотичний фонд / Під наук. ред. д.б.н. С.Ю. Поповича. – Київ: Фітосоціологічний центр, 2002. – 276 с.
29. Ключниченко Є.Є. Проект організації території Національного природного парку “Подільські Товтри”, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об’єктів / Є.Є. Ключниченко, Ю.О. Бондар, П.А. Тарасюк, О.П. Сагарда. – К., 2001. – Т. 1. – 360 с.
30. Кобеньок Г.В. Збереження біорізноманіття, створення екомережі та інтегроване управління річковими басейнами: Посібник для вчителів і громадських природоохоронних організацій / Г.В. Кобеньок, О.П. Закорко, Г.Б. Марушевський. – Київ: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2008. – 200 с.
31. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що знаходяться під загрозою зникнення. – СІТІЕС (Вашингтон, 1973).

32. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979). – К.: Вид-во Мінекобезпеки України, 1998. – 76 с.
33. Костюшин В.А. Огляд програм моніторингу біорізноманіття в Україні / В.А. Костюшин, Т.Л. Андрієнко, В.П. Мельничук. – Київ: Національний екологічний центр України, 2008. – 80 с.
34. Костюшин В.А. Пілотне дослідження із залучення громадськості до моніторингу біологічного різноманіття в Україні / В.А. Костюшин, В.М. Грищенко, О.В. Василюк. – Київ: Національний екологічний центр України, 2009. – 14 с.
35. Любінська Л.Г. Національний природний парк “Подільські Товтри” / Л.Г. Любінська // Заповідники і національні парки України. – К.: Вища шк., 1999. – С. 202-207.
36. Матвеев М.Д. До поширення рідкісних видів птахів на території Національного природного парку “Подільські Товтри” / М.Д. Матвеев // Науковий вісник Чернівецького університету. Біологія. – Чернівці, 2005. – Вип. 260. – С. 134-140.
37. Матвеев М.Д. Орнітофауна Національного природного парку «Подільські Товтри» / М. Д. М а т в е є в Науковий вісник Ужгородського університету Серія Біологія, Випуск 23, – 2008. – С. 73-81.
38. Матвеев М.Д. Попередній список фауни хребетних НПП “Подільські Товтри” // Природні цінності НПП “Подільські Товтри”. – Кам’янець-Подільський, 1999. – С. 52-86.
39. Матвеев М.Д. Роль Національного природного парку «Подільські Товтри» у збереженні глобально-загрозливих видів хребетних тварин / М.Д. Матвеев // Збірник наукових праць за підсумками Другої Міжнародної науково-практичної конференції «Кам’янець-подільський у контексті українсько-європейських зв’язків: історія і сучасність», 14-15 травня 2005 року. – Кам’янець-Подільський, 2005. – С. 169-171.

40. Матвеев М.Д. Червонокнижні види орнітофауни Національного природного парку “Подільські Товтри” // Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття. – Гримайлів, 2002. – С. 99-101.
41. Мудрак О.В. Раритети тваринного світу Поділля: стан, загрози, збереження. Монографія. / О.В. Мудрак, О.А. Матвійчук, Г.В. Мудрак, М.Д. Матвеев, М.В. Дребет, І.С. Осадчук, М.М. Ганчук. – Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД” 2015. – 564 с.
42. Мудрак О.В. Созологічна оцінка зоорізноманіття Поділля / О.В. Мудрак // Наукові доповіді НУБіП 2010-2 (18) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Nd/2010-2/10movzvp.pdf>
43. Мусієнко М.М. Екологія. Охорона природи: Словник–довідник / М.М. Мусієнко, В.В. Серебряков, О.В. Брайон. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2002. – 550 с.
44. Національний природний парк «Подільські Товтри» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.npptovtry.org.ua/>
45. Правові засади впровадження в Україні Конвенції про біорізноманіття / Н.Р. Малишева, В.І. Олещенко, С.В. Кузнєцова, Н.Д. Красіліч, В.І. Карамушка – Київ: Хімджест, 2003. – 176 с.
46. Приходько М.М. Управління природними ресурсами і природоохоронною діяльністю / М.М. Приходько., М.М. Приходько (молодший). – Івано-Франківськ: Фоліант, 2004. – 847 с.
47. Раритетний фітогенофонд Західних регіонів України (Созологічна оцінка й наукові засади охорони / С.М. Стойко, П.Т. Ященко, О.О. Кагало, Л.І. Мілкіна, Л.О. Тасєнкевич, М.М. Загульський. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – 232 с.
48. Татаринов К.А. Фауна хребетних західних областей України / К.А. Татаринов. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1973. – С. 46-164.
49. Татаринов К.А. Фауна хребетних / К.А. Татаринов // Природа Хмельницької області. – Львів: Вища шк., 1980. – С. 105-115.

50. Фауна – Національний природний парк «Подільські Товтри» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.npptovtry.org.ua/category/pro-park/naukova-robota/fauna/>
51. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун, Г. Фесенко, Ю. Куцоконь, І. Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева; ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. – Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ, 2010. – 80 с.
52. Флора і фауна України (Інформаційний список). – Вип. 122. – Донецьк, 2010. – 22 с. / <http://library.donnu.edu.ua>
53. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
54. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. М.М. Щербака. – Київ: УЕ, 1994. – 464 с.
55. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Збереження і невиснажливе використання біорізноманіття України: стан та перспективи / Ю.Р. Шеляг-Сосонко, Д.В. Дубина, Л.П. Макаренко та ін. – Київ: Хімджест, 2003. – 248 с.
56. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Концепція збереження та відтворення екосистем України на принципах сталого розвитку / Ю.Р. Шеляг-Сосонко, Я.П. Дідух, Ю.М. Бажал – Проект ДФФД: № 06.07/00047. – К.: ДФФД. – С. 221–242.
57. 1997 Red List of Threatened Plants. compiled by the World Conservation Monitoring Centre. Ed. by Walter K.S., Gillett H.J. IUCN. – The World Conservation Union, Gland, Switzerland and Cambridge, UK, 1998. – 862 p.
58. 2004 IUCN Red List of Threatened Species. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.redlist.org>